

9. Schultze B. Highways, byways, and blind alleys in translating drama: historical and systematic aspects of a cultural technique // *Translating literatures, translating cultures. New vistas and approaches in Literary studies*. Ed. by K. Mueller-Vollmer and Michael Irmscher. – Berlin, 1998. – S. 177–196.

УДК 81'373:811.111

Т. В. Смірнова,

Національний авіаційний університет, м. Київ

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НА ПРИКЛАДІ ФАХОВОЇ МОВИ ТРАНСПОРТУ

Термінологічні проблеми перекладу на прикладі фахової мови транспорту. Смірнова. У статті розглянуто способи перекладу термінів фахової мови транспорту та виокремлено проблемні ділянки. Проаналізовано транспортні термінологічні утворення англійської мови та їх еквіваленти українською. Окреслено найбільш застосовувані лексико-семантичні та лексико-граматичні трансформаційні способи передачі значень термінологічних одиниць українською мовою.

Ключові слова: термін, фахова мова транспорту, лексико-семантичні та лексико-граматичні прийоми перекладу.

Терминологические проблемы перевода на примере профессионального языка транспорта. Смирнова. В статье рассматриваются способы перевода терминов профессионального языка транспорта и выделяются проблемные участки. Проанализировано транспортные терминологические образования английского языка та их эквиваленты в украинском языке. Описано наиболее употребляемые лексико-семантические и лексико-грамматические трансформационные способы передачи значений терминологических единиц на украинский язык.

Ключевые слова: термин, профессиональный язык транспорта, лексико-семантические и лексико-грамматические приемы перевода.

Terminological problems of rendering professional transport language. Smirnova. The article deals with ways of rendering professional transport language terms and problematic areas were defined. English transport terminological units and their Ukrainian equivalents have been analyzed. The most common lexical-semantic and lexical-grammatical ways of rendering transport terminology into Ukrainian have been described.

Key words: term, professional transport language, lexical-semantic and lexical-grammatical ways of translation.

Оптимізація перекладу термінологічних одиниць фахових мов становить значний інтерес для перекладознавців. Протягом останніх років вітчизняними й зарубіжними лінгвістами активно розробляються питання стандартизації національної термінології, створення термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння між фахівцями відповідних галузей науки. Так, А. С. Д'яков [2], І. В. Корунець [7], І. С. Квітко [4] розглядають теоретичні й практичні аспекти перекладу науково-технічних текстів, Т. Р. Кияк досліджує явище термінотворення у національних терміносистемах [5], Л. К. Латишев [8], В. Н. Комісаров [6] висвітлюють поняття еквівалентності фахового перекладу і способи її досягнення.

Значний інтерес до проблеми адекватного перекладу фахових текстів зумовлюється як інтра-, так і екстралінгвістичними чинниками. З одного боку, процеси глобалізації суспільства, інтенсивний розвиток науки, поява нових напрямків наукових досліджень викликали так звані «термінологічний вибух», який реалізується у значній кількості фахових мов та підмов. З іншого боку, фахова лексика порівняно із загальноживаною має наразі більш високу питому вагу у словниковому складі національних мов.

Звідси, **актуальність** статті обумовлюється необхідністю вивчення проблем перекладу фахової термінології. Проблема визначення особливостей перекладу на прикладі англомовних транспортних текстів залишається частково вирішеною, оскільки мова є динамічною, а тому транспортна терміносистема постійно поповнюється новими термінами, що можуть викликати труднощі для розуміння та перекладу навіть для фахівців цієї галузі.

Стаття присвячена аналізу фахової мови транспорту, з'ясуванню значень термінів, притаманних цій галузі та особливостям їх перекладу.

Ми ставимо за мету з'ясувати значення понять «фахова мова транспорту» та проаналізувати транспортні термінологічні утворення англійської мови та їх еквіваленти в українській з метою з'ясування проблем відтворення значень термінів фахової мови транспорту.

Результати статті можна застосовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з англо-українським перекладом, зокрема з перекладом галузевої термінології. Також вони можуть послужити матеріалом для вивчення на заняттях з практики перекладу англійської транспортної термінології та галузевої літератури.

Фахова мова – це спеціальна мова, яка характерна для певної галузі знань чи сфери діяльності. У зв'язку з розвитком суспільства, науки і техніки та процесами глобалізації виникає потреба у створенні спеціальної лексики та нових термінологічних утворень, які можна покласти в основу нових фахових мов.

Крім терміну «фахова мова» у лінгвістиці широко використовуються такі позначення як «мова для спеціальних цілей», «підмова», «субмова» та ін. У англомовній лінгвістичній традиції для позначення фахово-маркованої лексики часто вживається термін *language for special purposes*, тобто «мова для спеціальних цілей» або «спеціальна мова». В українському перекладознавстві на даному етапі розвитку все частіше застосовується термін «фахова мова», однак «мова для спеціальних цілей» теж використовується.

Німецький лінгвіст Лотар Хоффман визначає фахову мову як «сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між всіма фахівцями певної галузі» [1]. Але, як слушно зазначає Т. Р. Кияк: «До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування певної мови забезпечується винятково чітко встановленою термінологією» [5, с. 203]. Фахова мова – це засіб обміну інформацією, знаннями та досвідом між фахівцями у певній професійній сфері.

Функціонування будь-якої фахової мови забезпечується чітко визначеною термінологією. Однак, крім термінів словниковий склад транспортних текстів включає вузькогалузеві лексеми, міжгалузеві наукові терміни, професіоналізми, номенклатурні назви, професійний жаргон і загальноживані лексеми.

Фахова мова транспорту як спеціальна мова, що обслуговує транспортну галузь, відрізняється від загальноживаної, насамперед, наявністю власної термінологічної системи. Фахова мова будується на основі загальноживаної й знахо-

диться з нею в постійному взаємозв'язку. Для фахової мови характерним є наявність фахової лексики та іноземних слів (фахового вокабуляру), які є маловживаними за межами сфери обслуговування або вживаються з іншим чи спеціальним значенням. Також на граматичному, синтаксичному та прагматичному рівнях фахова та загальноживана мови можуть мати певні відмінності.

Говорячи про історію дослідження фахових мов, можна зазначити, що до початку XIX ст. більшість спроб наукового аналізу фахових мов зводились до дослідження професійної лексики, якою оперувала та чи інша мова. Згодом у центрі наукового інтересу опинилися, насамперед, термінологія фахової мови. На сьогодні саме дослідження термінологічних систем, на основі яких створюються спеціальні словники та різноманітні термінологічні довідники, складають основу наукових досліджень у цій сфері.

Фахова мова транспорту характеризується численними термінологічними одиницями. Це зумовлено тим, що ця галузь знаходиться у постійному русі та розвитку. У час розширення зв'язків між країнами, в тому числі і транспортних, виникають нові лексичні сполуки на позначення сучасних видів транспорту, засобів та систем транспортування, врегулювання процесів оформлення вантажу, тощо. З погляду перекладознавства новоутвори та запозичення з інших мов транспортної термінології складають проблемне поле.

Для вирішення термінологічних проблем перекладу у фаховій мові транспорту, розглянемо поняття «науково-технічний термін» у цілому. Науково-технічний термін визначається як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної або професійної галузі науки чи техніки [3, с. 315]. Терміни є суттєвою складовою науково-технічної інформації і становлять одну з головних труднощів науково-технічного перекладу через неоднозначність використання та відсутність точних лексичних відповідників при перекладі. Крім того, треба зважати на варіативність використання термінів у різних варіантах англійської мови, коли один і той же термін може позначати різні явища, процеси, об'єкти тощо.

Переклад термінології здійснюється різними прийомами, а саме за допомогою таких міжмовних трансформацій як: лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні. Задача перекладача полягає у вірному виборі того чи іншого прийому в ході процесу перекладу, щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна.

У нашій статті ми зосередимося на лексико-семантичних та лексико-граматичних способах перекладу термінології фахової мови транспорту.

До лексико-семантичних трансформаційних прийомів, що застосовуються при перекладі термінів можна віднести: **конкретизацію** та **генералізацію**.

Конкретизація – це процес, при якому одиниця більш широкого змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно з контекстом або стилістичними вимогами.

People Involved in the Logistic Chain of Delivery – учасники транспортно-логістичного ланцюга **доставки товару**; *Uniform Rules Concerning the Contract of International Carriage of Goods by Rail (CEVI)* – Єдині Правила до договору про міжнародні перевезення вантажів залізничним транспортом; *Short sea shipping* – морське перевезення на **коротку відстань**; *stuffing* – навантажування / розвантаження; *freepoint* – вільна митна зона, вільний склад; *loading track* – завантажувально-розвантажувальний шлях; *cost, insurance, freight and commission* – вартість, страхування, фрахт, включаючи комісію посередника [9].

При перекладі термінів також можливим є застосування прийому **генералізації**. Генералізація вихідного значення має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом в мові перекладу. Наприклад: *high cube container* – контейнер підвищеної ємності; *straddle carrier* – стрілковий автовантажувач; *Act of God* – стихійне лихо; *customs law* – митне законодавство; *charter party bill of lading* – чартерний коносамент [9].

Лексико-граматичні трансформації включають експлікацію, додавання, компресію. Перекладацький прийом **експлікація** – це процес, під час якого лексична одиниця мови оригіналу замінюється словом (словосполученням), яке передає його значення. Наприклад термін *logistic provider company*, який в даному контексті – контексті транспортних перевезень перекласти як «логістична провайдерська компанія» неможливо через правила сполучуваності слів в українській мові. Цей термін довелося б перекласти як «дорожня фірма транспортного обслуговування».

Наведемо ще деякі приклади, які б демонстрували цей прийом перекладу: *place of delivery by oncarrier* – місце доставки вантажу подальшим перевізником; *consolidated cargo (container) service* – організація збірних відправок вантажів у контейнерах; *cash on shipment* – оплата готівкою при відправці; «Basket» wagon – вагон кошикового типу (задіяний ще й спосіб **додавання**) [9].

Розглянемо ще деякі прийоми відтворення термінів фахової мови транспорту.

Компресія – це більш компактне викладення думок завдяки випущенню зайвих елементів та позамовного контексту. Наприклад: *port's transshipment handling complex* – портовий перевалочний комплекс; *specific cargo container* – спеціалізований контейнер [9].

Компресія при перекладі з англійської мови українською застосовується рідко в зв'язку з тим, що аналітичною мовою є англійська і саме вона більше тяжіє до стислості.

Інверсія – це зворотній порядок слів, для привернення уваги до конкретних елементів. Наприклад: *currency adjustment charge* – поправочний валютний коефіцієнт; *Cargo Accounts Settlement System* – система регулювання розрахунків за повітряні вантажні перевезення; «Spine» wagon – вагон типу «спайн» [9].

Отже, переклад термінів – дуже відповідальне завдання для перекладача. Перекладач повинен брати до уваги історичні та культурні традиції мови обох народів. Часто доводиться зустрічатися з новими лексичними одиницями, особливо термінами, які ще не мають еквівалентів на момент перекладу іншими мовами. Іноді доводиться перекладати матеріали, що містять такі термінологічні особливості, з якими він не знайомий. Успіх перекладача в таких випадках залежить від його умінь застосовувати перекладацькі трансформації, основними з яких, як було з'ясовано нами в процесі дослідження способів перекладу транспортної термінології є генералізація, конкретизація, експлікація, додавання, компресія та інверсія.

Перекладач, який працює з текстами транспортної галузі, повинен орієнтуватися в цій тематиці та володіти термінами і поняттями цієї сфери; не варто шукати іншомовне слово, якщо в рідній мові вже функціонує лексична одиниця з тим самим значенням; у перекладі повинні використовуватися терміни, що встановлені відповідними державними стандартами; якщо в тексті зустрічається термін-неологізм, перекладач повинен сам підібрати еквівалент, використовуючи довідкову літературу, або проконсультуватися з фахівцем, в окремих випадках термін можна перекласти описово, методом калькування, транскрипції тощо. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо вивчення синтаксичних проблем перекладу фахової мови транспорту.

Література:

1. Вискушенко С. А. Загальні особливості фахових мов (на матеріалі англійської фахової мови тваринництва) / С. А. Вискушенко – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/1721/1/44.pdf>
2. Д'яков А. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько – Київ: Academia, 2000. – 218 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
4. Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И.С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львов : Вища школа, 1986. – 150 с.
5. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства. / Т. Р. Кияк // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 203–208.
6. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 278 с.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. / І. В. Корунець. – Вінниця : «Нова Книга», 2003 – 448 с.
8. Латышев Л. К. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы ее достижения / Л. К. Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с.
9. Плумачний англо-російсько-український словник транспортних термінів [Text]: морський, річковий, інтермодальний, автодорожний, залізничний, трубопровідний транспорт / Одеськ. нац. мор. ун-т. – Одеса : Одеськ. нац. мор. ун-т, 2007. – 286 с.

УДК 81'25: 81'373: 32

Г. С. Соловей,*Херсонська державна морська академія, м. Херсон*

ВІДТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИМВОЛІВ У ПЕРЕКЛАДІ: КРОС-КУЛЬТУРНИЙ І ЖАНРОВИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена крос-культурним труднощам відтворення політичних символів у перекладі з урахуванням жанрової (текст-типологічної) специфіки політичних заяв й політичних звернень в американській (США) та українській лінгвокультурних традиціях. Проведений аналіз дозволяє встановити, які способи та прийоми перекладу максимально зберігають символічність політичних символів, а які, навпаки, призводять до послаблення або повної втрати символічності досліджуваних одиниць при перекладі політичних заяв й політичних звернень.

Ключові слова: переклад, лінгвокультура, політичний символ, реалія, жанр.

Статья посвящена кросс-культурным трудностям воссоздания политических символов в переводе с учетом жанровой (текст-типологической) специфики политических заявлений и обращений в американской (США) и украинской лингвокультурных традициях. Проведённый анализ позволяет установить какие способы и приемы перевода максимально сохраняют символичность политических символов, а какие, напротив, приводят к ослаблению или полной потере символичности исследуемых единиц при переводе политических заявлений и политических обращений.

Ключевые слова: перевод, лингвокультура, политический символ, реалия, жанр.

The article focuses on cross-cultural difficulties of reproduction of political symbols in translation with regard to genre (text type) peculiarities of political statements and political addresses in American (the USA) and Ukrainian linguocultural traditions. The analysis enables to outline some translation methods which save symbolical meaning of political symbols as much as possible and other methods which, on the contrary, lead to the weakening or complete loss of their symbolical meaning while translating of political statements and addresses. The majority of political symbols which function in nuclear political genres (political statements and political addresses) are constant in a linguoculture of a source text. In nuclear political genres (text types) the function of political symbols is performed by allusions or quotes from the precedential texts that is speeches of political leaders (mainly the leaders of the country) of the past time, generally known historical documents, religious texts, literary works, etc. Reproduction of political symbols and symbol-allusions, which gained contextual political meaning, demands the application of constant equivalents in the target language and taking into account the available translations of these symbols in the precedential texts of source linguoculture. The general trend of reproduction of political symbols in political statements and political addresses is the weakening of symbolical meaning, caused by application of substitutions (substitution of symbol by realia) or loan translations. This often results in literal translation.

Key words: translation, linguoculture, political symbol, realia, genre.

Політичні тексти будь-яких часів неможливо уявити без використання вербальних і невербальних символів. З позицій перекладознавства найвлучнішою є дефініція символу, запропонована С.С. Аверинцевим: символ – «це образ, узятий в аспекті своєї знаковості, і знак, наділений усією органічною і невичерпною багатозначністю образу» [1, с.607].

Політичні символи наділені такими ознаками, як лаконічність, зрозумілість, що не вимагає додаткових роз'яснень (для всіх обізнаних із цією системою символів), поліаксіологічність, розрахунок на масове сприйняття. Багатозначність, контекстуальна та культурна зумовленість символів потребують від перекладача пошуку щоразу нових перекладацьких рішень, навіть при перекладі того самого символу.

Метою цього дослідження є визначення особливостей перекладу політичних символів в ядерних типах (жанрах) політичних текстів (далі – ПолітТТ), а саме: політичній заяві й політичному зверненні.

Розподіл політичних символів у різних ядерних ПолітТТ є нерівномірним. У політичній заяві вони посідають факультативну (маргінальну) позицію, у політичному зверненні їх частотність та значення певною мірою посилюються, що зумовлено домінуванням апелятивної функції у зазначеному типі тексту. Але переклад політичних символів у ядерних ПолітТТ ґрунтується на спільних для цих типів текстів принципах, що не передбачають суттєвих відмінностей у способах перекладу.

Більшість політичних символів, що функціонують у ядерних ПолітТТ, є усталеними в лінгвокультурі вихідного тексту. Прикладом таких одиниць політичної лексики виступають символи *Founding Fathers* (*оми-засновники*), *We the People* («*Ми, народ*») тощо. Однією з проблем перекладу таких символів є наявність кількох символічних варіантів в одному тексті. Так, в інавгураційній промові Президента США Б. Обама [10] символ *Founding Fathers* реалізується двома варіантами: *Our Founding Fathers* та *the father of our nation*, що відповідно перекладаються як «*Наші оми-засновники*» та «*батько нашої нації*». На нашу думку, такий переклад порушує зв'язок між двома символічними варіантами. Більш